

Сюжетно-композиційна організація роману визначається невідповідністю ситуації, що розвивається, оцінкам, які вона отримує від героїв роману.

Ключевые слова: город-миф, хронотоп, центр, маргінес, сюжет, ілюзія.

Mariana Shtohryn. Principles of the Narrative Organization of the Urban Space in the Novel of Sofiia Andrukhovych "Felix Austria". The author of the paper examines the mythological discourse of Stanislaviv in Sofiia Andrukhovych's novel "Felix Austria". Social and stratified structure of Stanislav as a reflection of the narrative structure of the novel is determined. The influence of the city on the formation of consciousness of its inhabitants is described. The author builds a special time-space, simulating it with fragments of impressions, dreams in reality, memories and ideas, illusions game, combining elements of mystical and realistic. Formation of consciousness of the urban residents is directly related to the construction of social and stratification structure of the city and defines the plot structure of the novel. The main feature of image-creating in the novel "Felix Austria" is presented through women's outlook in terms of contemporary, who is influenced by the ideas of feminism. The plot-compositional organization of the novel is determined by the unconformity of the situation as it unfolds, with the estimates it receives in the perception of the novel's characters.

Keywords: city-myth, chronotope, center, suburbs, plot, illusion.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

УДК 821. 161.2.09: 159.922.4

Ольга Яблонська

Класична література крізь призму етно- та соціопсихології Олександра Кульчицького

У статті проаналізовано такі складники етно- та соціопсихології О. Кульчицького, як ідея преперсоналізму Г. Сковороди, архетипні іпостасі Т. Шевченка (Віщун – Борець – Мученик), проблеми провідника та національної спільноти в поемі І. Франка «Мойсей», психосоціальний аспект проблеми культу М. Шашкевича.

Ключові слова: етнопсихологія, культ письменника, архетип, проблеми провідника та національної спільноти, етноментальна модель української літератури.

Закономірністю сучасного літературознавства є активне використання здобутків філософії, психології, соціології, історії та інших гуманітарних сфер. Відкриття етнопсихології про специфіку та закономірності етноментальних констант – благодатний ґрунт для

осмислення в художній літературі архетипних образів і національно-соціальних явищ.

Студіюванню літературних явищ в аспекті етнопсихології присвячено ряд публікацій, предметом дослідження яких є творчість Т. Шевченка [21–23; 25], І. Нечуя-Левицького [2; 6], І. Франка [26], Т. Осьмачки [5; 24], Ф. Одрача [4], П. Загребельного [15] та ін. [19; 20]. Методологічні аспекти поставленої проблеми розглянуті в дослідженнях І. Абрамової [1], М. Балагутрака [3], О. Тетерича [16], О. Яблонської [18] та ін.

Однак поза увагою дослідників залишилася етно- та соціопсихологічна концепція української літератури О. Кульчицького. Доречно здійснити аналіз ідеї преперсоналізму Г. Сковороди в концепції О. Кульчицького, а також висвітлення науковцем архетипних іпостасей у творчості Т. Шевченка, проблеми провідника та національної спільноти в поемі І. Франка «Мойсей», культу М. Шашкевича як психосоціальної проблеми.

Олександр Юліанович Кульчицький (1895, м. Скалат на Тернопільщині – 1980, Сарсель, Франція), оперуючи універсальними знаннями філософа [8; 12], психолога [10], соціолога, продемонстрував обшири етнопсихології як міждисциплінарної галузі. Ряд публікацій ученого, починаючи ще з 1930-х років, присвячені проблемам глибинних національних констант і української ментальності зокрема. Так, у статті «“Душа раси” як тотем і термін», опублікованій 1939 р. у варшавському часописі «Ми», О. Кульчицький простежує погляди у психології щодо категорії душа раси та психічних тенденцій у діяльності певної раси (Штерн, Клягес, Утіц, Каро, Руц, Кляус). Розмежовуючи сфери вживання цього поняття та його значення, автор робить висновки: «“Душа раси” мусіла перестати бути “сумою психічних прикметностей”, а мусіла стати поняттям якогось цілісного звязку функціональних залежностей поміж чергою фізіологічних і психічних проявів у межах психо-фізичної “особи”» [10, с. 64–65]; «“Лінія постаті”, “ритміка життя”, “стиль виробництва і творчости” є немов переложенням на різні мови, виразом тієї самої психічної тенденції оформлювання життя, типічної для даної раси» [10, с. 66].

Осібнo варто звернути увагу на етапну публікацію О. Кульчицького «Екзистенціальна концепція життя та українська духовність», вміщену 1948 р. у мюнхенському часописі української діаспори «Проблеми» [11]. Покиненість (відчуженість) людини, межові ситуації, почуття страху перед світом, життєвий сум (нудьга, розпука), думки про смерть, межі існування – такі провідні категорії

екзистенціалізму розглядає О. Кульчицький. Автор розвідки простежує шлях до площини екзистенції («Саме тоді і щойно тоді, коли ми переходимо через межові ситуації випадковості нашого життя, провини, боротьби, терпіння і вкінці смерть – із розплющеними очима, коли почот почуттів лянности, нудьги, суму і розпуки осягає відповідно високий ступінь інтензивности, потрібний, щоб визволити потрясіння внутрішнього переставлення, виринає нераз і нараз із несуттєвості існування – суттєвість екзистенції, як другого відмінного “модуса” (способу) людського буття. Доходить тоді до “відштовхнення” існування, що в ньому “йдеться про нього самого, про саме існування”, а на його місце появляється особливо в обличчі гадки про межову ситуацію смерті, інший рід буття, в якому йдеться про наше відношення до чогось, що переступає і перевищує межі біотичного існування, а що може мати різні постаті і форми – від ідеалу лицарськості Дон Кіхота аж до релігійної ідеї Бога в Кіркегарда» [11, с. 12]) і ставить риторичне питання: «Якщо екзистувати значить “входити в межові ситуації життя”, то який народ мав би більше даних чим українці – переходити на площину екзистенції? Чи життя українця не є і не бувало, більше як життя синів інших народів, низкою межових ситуацій випадковості, боротьби, терпіння і провини – чи наша історія не розвивалась більше як кожна інша в тіні дерева смерті?» [11, с. 13]. Логічною і бажаною є відповідь: «Для дійсности українського народу – “українського” не тільки в сенсі географічному, але теж в метафізично-екзистенціальному сенсі постійного виставлення на небезпеки “межовості” існування – для тієї дійсности екзистенціальна концепція життя була б магічною формулою т р а н с ф о р м а ц і ї т е р п і н н я і н е д о л і н а е н е р г е т и к у т в о р ч о с т и і г е р о ї к и» [11, с. 13]. Однак тільки тоді межові ситуації є справді межовими, коли людина усвідомлює їхню вагомість. О. Кульчицький вирізняє в українському світогляді дві прикмети: «і л ю з і о н і с т и ч н и й український о п т и м і з м, та “і д и л і ч н а” настава в відношенні до життя» [11, с. 13], які є протилежністю до формування екзистенційного переживання. Так, «“Ілюзійністичний” оптимізм українського “якось то буде” к а ж е саме з а п л ю щ у в а т и очі на межовість ситуації нашого існування, а “малахійська” ідилічна схильність замикатись в магічному чотирикутнику дитячої колиски, канарейки, та квітки на віконниці – непомірно утруднює “відштовхнення” існування. Хоч як назверхні умовини українського життя штовхають українську духовність на шлях екзистенції –

внутрішні структурні даності цьому процесові не сприяють» [11, с. 13]. Водночас науковець припускає, що не відвернення від світу, а «його перевищення і доповнення, як напр., у вченню св. Франца Асизького, а в нас Сковороди, не тільки може пробудити в українській духовій структурі глибокий резонанс, але на її ґрунті може теоретично даліше розвинути і практично здійснитися» [11, с. 13].

Концептуально вагомою є розвідка О. Кульчицького «Геопсихічний аспект в характерології української людини» (1956) [9]. Дослідник проаналізував такі складники проблеми, як соматично-расові чинники і соматопсихічні аспекти української психіки; географічне середовище, що сформувало українську психіку, та геопсихічні чинники й геопсихічний аспект української психіки; вплив історичних подій на формування української людини, історичні чинники й історіософічний аспект української психіки; українська людина в її суспільному та культурному житті; глибинно-психічний аспект української психіки. Значною мірою спостереження О. Кульчицького перегукуються з висновками досліджень І. Рибчина («Соціально-психічна динаміка українського козацтва» (1949) «Зв'язок характеру українця з українською землею» (1950), «Геопсихічні реакції і вдача українця» (1966), «Динаміка українського козацтва» (1969)).

У статті «Світовідчуття українця» (1956) О. Кульчицький зауважує, що соціопсихічний аспект виявляє селянську структуру української нації, яка обумовлює «схильність до творення малих і інтимних груп типу ... „спільнот“, що характеризуються „почуттєвою близькістю“, спертою на „симпатії“, „спочуванні“, „приятні“ і „взаємовирозумінні“» [13, с. 17]. А «„культуроморфічний“ аспект формування української психіки» представляє «периферичність геополітично межового положення України, як переходової смуги поміж Сходом і Заходом» [13, с. 17].

У формуванні світовідчуття українця О. Кульчицький вирізняє «персональне українське несвідоме», що породило комплекси меншовартості, та колективне українське несвідоме, яке проявляється в архетипі „Магна Матер“ – „доброї“, „ласкавої“, „плодючої“ Землі українського чорнозему», «як це виявляє наша літературна творчість (Стефаник, Кобилянська)» [13, с. 17–18].

Ці та інші роботи О. Кульчицького стали ґрунтом для дослідження ролі провідних постатей класичної української літератури, а також закономірностей історії вітчизняного письменства у світлі етнопсихології.

В основі філософської та психологічної концепції науковця – поняття персоналізму української людини. Ця морально-етична та соціально-психологічна категорія постала також і на ґрунті осягнення системи Г. Сковороди. О. Кульчицький уважав, що Г. Сковорода був дослідником персони, оскільки одним із провідних його імперативів було «пізнай себе». *«Сковородянське себепізнання відкриває у нутрі людини безодню людського серця»* [14, с. 40], – писав дослідник. Для українського філософа доби бароко категорія серця – це насамперед поняття внутрішньої людини. О. Кульчицький підмітив, що за допомогою символічно-алегоричного підходу Г. Сковорода бачив *«в кожному назверхньому зображенні заховану, внутрішню справжню дійсність»* [14, с. 41].

О. Кульчицький наголошує, що Г. Сковорода розрізняв поняття двох сердець: *«“серця-сатани”, серця-прірви, невгаваючих і невгамовних жадоб і бажань, і ангельського серця-небосхилу, серця ідей спрямованих на здійснення вартостей, які «від віків не заспокоюється тим, що нас пов’язує із світом».* Це сквородянське себепізнання вповні potwierdжене щойно пізше глибинною психологією Юнга: символ – архетип “води” – це юнгівське “Аніма”, символ жіночої, несвідомої життєвості, тоді коли “усі небеса” – небосхил, це за Юнгом символ-архетип чоловічого “Анімуса”, “Логоса”, впорядковуючого розумового принципу ладу.

Сковородянське себепізнання відкриває у «спорідненостях людини» з різними аспектами дії і дійсності – постійні осі вдачі особи» [14, с. 41].

Ідеї Г. Сковороди гармонії з собою, спорідненої праці, за спостереженням О. Кульчицького, стосуються «основ персоналістичної моралі людини, її “щирости”, справжньості, (такої важливої в очах сучасних «екзистенціалістів» «автентичности») – залишається однак у загальній сфері «біотичних» і практичних життєвих інтересів та практичної діяльності людської особи. Щойно на вищому розвитковому рівні особи, на рівні «особовості», якби сказали персоналісти, сквородянське себепізнання зазнає релігійно-етичного відхилення, увійшовши у сферу стосунків «серця» з вартостями, – релігійними, етичними, соціальними, політичними, теоретичними, естетичними.

Сковородянське себепізнання на рівні «серця-небосхилу», тобто з персоналістичної точки зору у сфері «особовості», на рівні «персональної надбудови» (Лерш), у своїх стосунках до вище згаданих вартостей (Штерн)» [14, с. 42–43].

О. Кульчицький простежує суголосність філософських розмислів Г. Сковороди із постулатами сучасної структурної психології, зокрема вбачає в його поглядах *«інтуїційну антиципацію, передбачення сучасних поглядів на структуру психізму, а саме (за Лершом) на керуючу і володіючу персональну суперструктуру – надбудову і життєву й пожадливу інфраструктуру “ендотимну підвалину” психізму людини, чи (розрізнення Штерна) на біотичну особу, та вищу еволютивну, на сприймання і здійснювання вартостей скеровану особовість»* [14, с. 43–44].

Дослідник проводить паралелі між поглядами Г. Сковороди і персоналістів Е. Ротгакера (про нормативно-розумову надбудову особовости), Штерна (поняття інтроцепції), Е. Муньє (персоналістичне змагання до спілкування з іншими людьми в персоналізованих, соціальних структурах). Тому О. Кульчицький розглядає Г. Сковороду як преперсоналіста (*«“Принципіум індивідуаціоніс”, як метафізична підвалина й прерсоналістичне покликання, як аксіологічне завершення сквородяньського персоналізму»*), зокрема вирізняючи «за принципом “згоди із спорідностями” радикальну, тобто докорінну *іншість* і *неповторність* осіб, тим самим мусить признавати як метафізичну основу цієї іншости й неповторности, принцип *індивідуації*» [14, с. 45].

О. Кульчицький простежує спадкоємність ідеї Гете («будь чим ти є») у філософській спадщині Г. Сковороди: «допоможи іншим бути вповні, чим вони є, – допоможи вповні їхню персональну особовість здійснити» [14, с. 46].

Концепція людини у Г. Сковороди значною мірою є *«виразом української психіки, та й одночасно, (напр. за Миколою Шлемкевичем) чинником, моделем її формації, є докорінною і повною антитезою марксистсько-ленінських поглядів на людину»* [14, с. 46].

Примітно, що О. Кульчицький зауважує різні складники еволюції людини у філософському вченні Г. Сковороди: «на нижчому її розвитковому рівні, як уструктуровану у своєму психізмі особу, та на вищому, еволютивному, як суверенну своєю духовою свободою особовість (Штерн)» [14, с. 47].

О. Кульчицький наголошує, що преперсоналізм Г. Сковороди протилежний за своєю суттю марксистсько-ленінській критиці. Водночас дослідник розглядає в середовищі шістдесятників В. Мороза та Є. Сверстюка як представників «українського резистансу», тобто культурно-політичного спротиву [14, с. 37], [14, с. 48], вказуючи у такий спосіб на спадкоємність ідей Г. Сковороди.

Як спостеріг К. Митрович, «Сократівський “ерос” і “серце – ширше вод і вище знань” Сковороди були його (О. Кульчицького. – О. Я.) ідеалом людини» [14, с. 13]. Український філософ для науковця був зразком високої ролі інтелігента в суспільному житті [14, с. 9–10], «осмислювача біжучого життя» [14, с. 13], що ґрунтується на гуманістичних здобутках нації та людства. Тому дослідник «так високо цинив ідею психагога: – філософа-культурника публіциста, яким вважав теж і Сковороду – мандрівного філософа й за що так цинив українських сучасників типу Дзюби, Сверстюка, або в діяспорі Шлемкевича, але й інші постаті...» [14, с. 13].

У світлі теорії архетипів К. Г. Юнга О. Кульчицький проаналізував унікальність творчості Т. Шевченка та його впливу на суспільство (стаття «Віщун – Борець – Мученик. У 150-ліття народження Т. Шевченка» [14]). Дослідник вирізняє такі три іпостасі Кобзаря, як співець, герой і мученик, указуючи на їхню триєдиність у житті і творчості митця: «...Шевченко для нас щось більше як найгеніяльніший, найбільший поет. Шевченко для нас це не тільки поет, що пише вірші. Шевченко – це співець-чародій, це маг-віщун, – як колишній грецький співець Орфей, що своїм заворожливим співом творив світи і володів світом. Шевченко – це герой, як колишній, грецький Прометей; герой, що мечем свого слова і щитом свого серця виборював волю і право української людини. Шевченко ще й мученик – неофіт української правди, що як головна постать поеми “Неофіти” Алкід приніс українській правді в жертву своє багатострадальне життя, самого себе. І тому, що всі народи всіх віків віддавали честь магам-віщунам, борцям-героям і праведникам-мученикам, – наші чола похиляються перед Шевченком, як перед нашим Орфеєм, нашим Прометеєм і нашим Неофітом-Алкідом, наші душі вклоняються Кобзареві-віщуніві, – борцю-героєві праведникові-мученикові» [14, с. 77].

О. Кульчицький указує на те, що за українськими повір'ями, наші співці (віщий Боян, козацькі кобзарі) були наділені чародійною, надлюдською міццю та здібністю ясновидців. На його думку, і Т. Шевченко мав такі якості, про що йдеться в «Перебенді» [14, с. 78].

Всеохопність Т. Шевченка полягає у тому, що він відає світом і мертвих, і живих, і ненарождених; зі степових могил «на його заклик, як колись померлі на голос Орфея, виходять козаки, – лицарі: Тарас Трясило, Іван Підкова, Гамалія, гайдамаки» [14, с. 80]. Поет серцем усе знає і все чує, бо в його устах – «Боже слово», що має «частину творчої, Божої сили, – міць творити світи думки, світи душі поета» [14,

с. 80], що про них пише Т. Шевченко у першому вступі до поеми «Гайдамаки».

О. Кульчицький розцінює пророцтва Т. Шевченка («Кобзар-Віщун»), порівнюючи зі старозавітним Осією [14, с. 80]; принагідно можна вказати на розвиток цієї тенденції у подражанні «Осія. Глава XIV».

Аналізуючи аспект «Шевченко – Прометей», науковець наголошує на винятковій узгодженості життя і творчості Кобзаря, який «не тільки геройство оспівував, але й сам жив як герой і геройських дій довершував, даючи приклад, що бувають не тільки, як в еспанській історії, незламні князі, але, і в нашій, – незламні мужики. Його дитинство було мужнім, непокірливим змаганням із злобою мачухи, з такими виховниками як дяк Богоборський; його юність була невсипущою боротьбою з обставинами соціальної нерівності за власне звільнення з кріпацтва в поміщика Енгельгардта. У добі зрілості здобув геройську настанову душі, що у ній йому однаково, чи буде він жити в Україні, чи ні, чи хто згадає чи забуде його в снігу на чужині, а не однаково тільки, що злії люди Україну в огні окрадену збудять...» [14, с. 82]. Так розмірковує О. Кульчицький, розвиваючи смисли циклу поезій «В казематі».

Вирок у справі над кирило-мефодіївськими братчиками не зламав волю поета, він підтримує своїх товаришів. «А присуд виправдує вповні порівняння долі поета із долею Прометея» [14, с. 82]. Непереможність духу Т. Шевченка дослідник означив метафорично: «Та проте, прометейське серце поета, кинене на поталу двоголового орла російської імперії, – оживає і сміється знову – сміхом непереможного, нездоланого героїзму» [14, с. 82].

Іпостась героя Прометея безпосередньо пов'язана з мучеництвом. На думку О. Кульчицького, такий образ постає в поемі «Неофіти», першому творі, написаному після заслання. Дослідник зауважує алегоричний характер цього тексту, в якому прочитуються думки автора «про перших християн, про український народ і про самого себе на хресті [...]» [14, с. 82].

О. Кульчицький простежує наскрізність мучеництва в житті Т. Шевченка: «Воно було головною ноткою пресумної пісні його життя», ставши лейтмотивом його поезії [14, с. 83].

Як висновок звучать міркування науковця про те, що духовний і соціальний авторитет Т. Шевченка забезпечується єдністю іпостасей співця, героя та мученика [14, с. 85].

Аспект «Шевченко – Батько» О. Кульчицький представляє як архетип цілісності, як найповніший людський потенціал. У цьому

колективному несвідомому – і самореалізація, мудрість та винятковість Т. Шевченка, і його захисна функція.

Можна простежити відповідність вирізнених О. Кульчицьким граней Т. Шевченка теорії архетипів К. Г. Юнга: творчий потенціал Тіні зреалізований в іпостасі Орофея, соціальна роль Персона втілена у героїзмі Прометея та мучеництві поета, гармонійність і цілісність Самості – в образі Батька. Д. Козій доповнив цю систему жіночим аспектом (Аніма). На його думку, архетип матері у творчості Т. Шевченка займає центральне місце і «не тільки як жриця домашнього вогнища, але також – що особливо характеристичне для Шевченка – як Мати Україна» [7, с. 22].

Поєму І. Франка «Мойсей» О. Кульчицький аналізує, вирізвивши проблему взаємин народу й провідництва. Образи провідника й соціально-національних типів визначено так: «провідника-генія – Мойсея, ватажків юрби – демагогів, духів наруги і клепу – Авірона і Датана, та постать Азазиля – уосіблення голосів душі Провідника і Народу» [14, с. 49]. Останній, очевидно, представляє протиріччя.

Автор статті образно презентує протилежні середовища. З одного боку, це інертний соціум («сонливість «архіпелягів хуторів», вигіднецьке тепло самійленкового українського запічка, чар української соловейками розспіваної ночі, словом – ідилія, апатія, інерція шкурництва» [14, с. 50]), а з іншого, представленого Мойсеєм, – «ініціатива, динаміка, ідея, почин і порив» [14, с. 50].

Психологія колективу може бути усвідомленою або ж навпаки («розпливається в *психіці маси*» [4, с. 51]). Відповідно народ може стати «масою героїчною, що в ній сугестія і масова гіпноза йде в напрямку великої ідеї і великого пориву, що їх очолює і оформлює провідник, чи масою первісною, що в ній губляться вищі форми особовості» [14, с. 51].

Аналогічно можливим є різне ставлення народу до провідника: «від інстинкту коритися і обожати, до почувань комплексу нищоти, до виявів зависти супроти “лучших людей”, охоти глузувати і насміхатися, ненавидіти і клеветати – від настроїв Квітної Неділі, до крику: “Роспи його!”» [14, с. 51]. Ідеального провідника О. Кульчицький зображає сковородянським «образом душі, що її ядром шляхетність, а крилами – мудрість, що плянує і передбачає, і мужність, що виконує і здійснює» [14, с. 51].

У виступі Мойсея, вважає О. Кульчицький, промовила і «мужність провідника», що без «остраха сердечного і печалі тілесної» для добра справи виявляє найбільшу відвагу й до неї закликає», і «його

мудрість, що на основі геополітичних умовин країни, ясно окреслює неодмінне історичне завдання народу» [14, с. 51-52], і «шляхетність провідника, що дає народові все, що “Велике і Святе, для себе нічогосько не хоче”, навпаки бере від народу глум і наругу, загрозу смерти, і прощає – хоча не забуває...» [14, с. 52].

Дослідник так прочитує підтекст промови Мойсея: «Розп’яття України на шляхах поміж Північю а Півднем, Азією і Європою було і є хрестом її історичної судьби, але мусить стати в майбутності запорукою Її Воскресіння» [14, с. 52]. Привертає увагу тлумачення алегорії терену: «Народ – терен, що *більше для інших*, як для себе, здобував поле-степ, що обороняючи його і цілу Європу штиками своєї зброї перед натиском Сходу від Джінгісхана до Леніна, що прикрашував його запашним квітом своєї культури, неодмінно “трусне Кавказ – вепереться Бескидом, засяє у народів вольних колі”, коли, переставши *бути юрбою* стан свідомою своєї великої минувшини і свого історичного завдання *національною групою*, коли переможе *геополітичний степ* і приборкає і засвоїть психічний степ у собі» [14, с. 52].

За спостереженням О. Кульчицького, Датан та Авірон уособлюють наругу «товпи, що насміхається з усього вищого від неї, її наклепи, що привичним болотом придушують непривичне сліпуче світло героїчного ідеалу», закипілу злобу та глупоту, «що глибоку символіку тричі бере за діточку казку» [14, с. 52]. Та мужність, мудрість і шляхетність Мойсея протистоять зlobі й ненависті Датанів [14, с. 52].

О. Кульчицький простежує, як «Драма збірноти й провідництва з площини соціальної переноситься в ліричну площину душі провідника. Як голоси тієї душі, появляються сумнів в шляхетність власних намірів і сумнів в їх здійсненність» [14, с. 53]. Так «захитується *основа* провідницької духової структури й віра в себе, в свое призначення й післанництво. <...>. Володар забуває про пересторогу Сковороди: “*Хочеш-ли царем бути? Май серце царське*”» [14, с. 53]. Закономірно виникає питання: «*Чи мати серце царське лежить в спроможностях української вдачі – української душі?*» [14, с. 54]. Відповідь прочитує дослідник у І. Франка: «Не вічно каратиметься український народ за нерозуміння своїх провідників, українські провідники за невміння бути справжніми провідниками.

Прийде день й іскра Божого й провідницького слова впаде до юних душ нового покоління.

Тоді припадемо серцем як у давні часи до нашої землі й почуємо тупіт вершників *нашого визволення*» [14, с. 54]. Такі оптимістичні

пророцтва демонструють державотворчі прагнення і автора поеми «Мойсей», і О. Кульчицького, дослідника творчості І. Франка.

Проблему культу М. Шашкевича як психосоціальну проблему розвинув О. Кульчицький на основі критичних зауваг щодо монографії С. Шаха «о. Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження» (Париж; Мюнхен, 1961). На думку дослідника, в роботі наявні «й матеріали для *проблеми культу поетів* (у третій частині книжки), що є важливою проблемою *соціології літератури* та проблеми відродження національної групи, що є, отже науковою проблемою *соціопсихології*» [14, с. 56].

Визначивши поняття «культ», «маса», «провідник» [14, с. 57–59], О. Кульчицький аналізує взаємини «маси» і «провідників» та проблему стосунку певних «народних мас» до «провідного духа» [14, с. 62–64]. Науковець підкреслює думку Рейвальда: «“сутне у Фрейда те, що він створив символ незрівняної вартости, щоб виявити тенденцію, яку можна спостерігати на протязі всієї історії від її початків і до сьогодні”. Цей символ – *це символ батька-провідника*» [14, с. 60–61]. О. Кульчицький розвиває цей постулат: «Ставлення члена маси до наділеної відповідним “престижем” чи авторитетом особи провідника, являє собою “регресію”, несвідоме повернення дорослої людини назад до літ дитинства й віднайдення та відтворення в її ставленні до “провідника” типових настанов дитини до батька, тобто ставлень підпорядкованости, послуху, подиву, пошани. У наслідок ідентифікації (утотожнення) члена маси з її провідником утворюється *взаїмна відносна ідентифікація членів маси поміж собою*, що, очевидно, ґрунтовно міняє структуру маси. Ці переміни і перетворення маси, які виникають із самої появи і наявности керівника, підготовлюють і промощують шлях до дальшого променювання дії провідника на масу і через масу, що німецький соціолог Леопольд фон Візе влучно окреслив ляпідарною формулою: “Провідники надають рухові мету і програму, а маса – свою вагу”» [14, с. 61–62].

О. Кульчицький звертається також до поняття «провідного духа», маючи на увазі «“духа” найчастіше вже померлого духовного провідника у формі “духовної об’єктивації” його творчости, його біографії, літератури про його постать і діяльність» [14, с. 62]. В аналізі соціальної ролі культу М. Шашкевича О. Кульчицький підтримує осмислену З. Фрейдом форму впливу провідника в розвинутих, цивілізованих суспільствах: «*коли якась ідея втілена так міцно в того провідника, що його особисте провідництво*

відсувається, так би мовити, на друге місце, уступаючи перше місце проповідництву ідеї, якої дія, самозрозуміло, не переривається із смертю людини, що була її носієм. Саме в цих випадках маємо до діла в повному розумінні з “провідними духами”, що, як і у випадку Маркіяна, навіть не конче мусіли бути за життя “духовими провідниками” у точному цього слова розумінні» [14, с. 63].

На відміну від марксистських теоретиків (Ф. Енгельс, М. Адлер), які вважали, що «провідник є тільки результат визначеної історичної ситуації», О. Кульчицький підтримує бачення де Голя, відповідно до якого «тільки провідник може спричинити почуття величі у малих душах» [14, с. 64].

На основі монографії С. Шаха О. Кульчицький вирізнив етапи культу М. Шашкевича. О. Кульчицький підкреслює слухність спостереження С. Шаха: «І виступає цікаве тут явище. Чим даліше молоді, свіжо наростаючі покоління віддаляються часово від фізичної смерті М. Шашкевича, тим більше росте постать цього, неумовною смертю так трагічно скошеного, народнього Провідника о. Маркіяна» [14, с. 67].

О. Кульчицький простежує також соціологічні проблеми «престижу» й «міту» (тобто міфу. – О. Я.) постаті М. Шашкевича. На думку дослідника, М. Шашкевич, автор промовистої поезії «Нещасний» (йдеться про текст «Безрідний», уперше опублікований в ч. I альманаху «Вінок русинам на обжинки» під назвою «Нещасний»; обидві назви походять від Я. Головацького), не вважав себе «людиною досягнень»; цю думку висловив і М. Устиянович через три роки після смерті письменника.

О. Кульчицький спостеріг, що харизматичність М. Шашкевича була підмічена його сучасниками (Я. Головацький) на рівні потенціалу, і треба було покоління, щоб її відчутти. «Спосіб, яким великий імпресіоністичний наш мистець, Іван Труш, перетворює знаний йому опис Шашкевича, пера Я. Головацького, у загально відомий портрет, де Маркіян представлений як кремезний, плечистий, повнолиций мужчина, з буйним чорним волоссям, з гарним, до обличчя і високого чола пропорціональним носом, а не “кінчастим носиком”, становить характерний *приклад перетворення уявлень* про поета та дуже повчальний доказ “*мітотворчої тенденції*” стосовно до провідників народніх мас» [14, с. 69]. Така ж «мітотворча тенденція» простежується й у критичній оцінці творчості поета: від стриманого визнання сучасників до захопленого возвеличення наступних поколінь. О. Кульчицький згадує промовистий факт визнання на

«Соборі учених руських» 1848 р. (промови Я. Головацького та М. Устияновича), яке «поширює значно свої обрії у святочній промові 1893 року Корнила Устияновича на концерті “Пробудителя Галицької Руси”» [14, с. 70].

Простеживши еволюцію поглядів про роль М. Шашкевича на основі критичних відгуків із кінця ХІХ до 1937 р., почерпнутих із монографії С. Шаха (газ. «Діло» (1893), о. проф. Йосиф Застирець (1910), Б. Лепкий (1912), о. Володимир Кальба (1911), що зауважив тісний зв'язок символіки культу Т. Шевченка та М. Шашкевича, Л. Кінасевич (1937), А. Княжинський), О. Кульчицький робить висновок: «Культ ліричного ніжного поета набирає забарвлення культу героя-бунтаря» [14, с. 72].

Досліджуючи проблему культу М. Шашкевича як психосоціальну проблему, О. Кульчицький висловлює гіпотезу про наявність «двох родів духовних провідників, а що за тим іде – “провідних духів”: 1) *ініціаторів-предтеч* і 2) *промоторів-призвідників*, тобто *здійснювачів*» [14, с. 74]. Відповідним є і висновок науковця: М. Шашкевич був ініціатором-предтечею, а Т. Шевченко – промотором-призвідником. «Для другого роду провідників необхідний високий потенціал динаміки, для першого вистачальна *інколи лірична тонкість збагнення*, – розмірковує О. Кульчицький. – Для обох сутне – це явище *взаємопроникання індивідуальної душі провідника й колективної душі народних мас*, що в промотора-здійснювача виявляється вибуховою дією, яка ворушить колективну психіку народу (як у Шевченка), а в ініціатора-предтечі – *відчуттям і усвідомленням сьогоднішніх несвідомих настроїв мас*, що *завтра стануть двигунами історії*, збагненням і, що за цим іде, усвідомленням» [14, с. 74].

Як бачимо, О. Кульчицький в аналізі культу М. Шашкевича визначає його соціальну роль як ініціатора-предтечі та наголошує на аспекті взаємопроникнення індивідуальної душі провідника та колективної душі народних мас.

В осмисленні української літератури у світлі етно- та соціопсихології О. Кульчицький досліджує такі концептуальні поняття, як преперсоналізм (постать Г. Сковороди), архетип (в аналізі творчості Т. Шевченка), провідник і національна спільнота (на матеріалі поеми І. Франка «Мойсей»), культ (у тлумаченні соціальної ролі М. Шашкевича).

Доречно також простежити основні тенденції апробування здобутків етнопсихології в українській літературній науці.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. Г. До проблем української ментальності [Електронний ресурс] / І. Г. Абрамова // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 2. – С. 7–11. – Режим доступу : http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-6/abramova.pdf
2. Абрамова І. Г. Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І. С. Нечуя-Левицького 60 – 80-х років XIX століття : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / І. Г. Абрамова; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 18 с.
3. Балагутрак М. Генеза етнопсихології в Україні XIX століття : історико-етнологічний аспект / Микола Балагутрак. – Львів : Ін-т народознав. НАН України, 2007. – 220 с.
4. Давидюк В. Етносоціальний портрет поліщука: художня та наукова парадигми / В. Давидюк // Давидюк В. Концепції і рецепції. – Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2007. – С. 202–214.
5. Зборовська Н. Від «старшого боярина» до «нареченого»: психосоціальна проблематика повістей Тодося Осьмачки / Н. Зборовська // Дивослово. – 2010. – №. 5. – С. 50–54.
6. Козинський Л. Національна ідентичність української молоді в повісті «Бурлачка» І. С. Нечуя-Левицького [Електронний ресурс] / Л. Козинський. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1966/1/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%20%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%20%D0%86.%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>
7. Козій Д. Володар душ наших / Д. Козій // Козій Д. Глибинний етос : нариси літератури та філософії. – Торонто ; Нью-Йорк ; Париж ; Сідней : Вид. Курсів Українознавства ім. Юрія Липи в Торонті ; Друк. Вид. Спілки «Гомін України», 1984. – С. 11–23.
8. Кульчицький О., проф. Введення у філософічну антропологію / О. Кульчицький. – Мюнхен : Український Вільний Університет. Серія : Скрипти ч. 39. – 198 с.
9. Кульчицький О. Геопсихічний аспект в характерології української людини / О. Кульчицький // Науковий збірник Українського Вільного Університету : ювілейне видання. – Т. VI. – Мюнхен, 1956. – С. 132–146.
10. Кульчицький О. «Душа раси» як тотем і термін / О. Кульчицький // Ми. – 1939. – Кн. 1 (8). – С. 59–71.
11. Кульчицький О. Екзистенціалізм. Екзистенціальна концепція життя та українська духовність / О. Кульчицький // Проблеми. – 1948. – Ч. 1–2. – С. 10–13.
12. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук / Матеріали упорядкував і здійснив наукову редакцію Анатолій Карась. – Мюнхен ; Львів, 1995. – 164 с.

13. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький // Українська душа / Ред. М. Шлемкевич. – Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1956. – С. 13–25.
14. Кульчицький О. Український персоналізм : філософська й етнопсихологічна синтеза / О. Кульчицький. – Мюнхен ; Париж, 1985. – 194 с.
15. Санакоєва Н. Д. Еволюція етнопсихологічної концепції особистості у прозі П. Загребельного : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Н. Д. Санакоєва; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
16. Тетерич О. М. Етнопсихологія українців: мовний аспект [Електронний ресурс] / О. М. Тетерич. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnyk_51_142.pdf
17. Хлипавка Г. Г. Художній твір як джерело етнопсихологічної інформації [Електронний ресурс] / Г. Г. Хлипавка. – Режим доступу : <file:///C:/Users/Computer/Downloads/%D0%A5%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%86%D0%99%20%D0%A2%D0%92%D0%86%D0%A0.pdf>
18. Яблонська О. Дослідження з української етнопсихології Володимира Яніва / О. Яблонська // Психологічні перспективи. – 2006. – Вип. 8. – С. 113–117.
19. Яблонська О. Етноментальний образ москаля в українській літературі дошевченківського періоду : чужий / свій серед українців / О. Яблонська // Волинь філологічна. – 2011. – Вип. 11. – С. 236–246.
20. Яблонська О. Етнопсихологія В. Яніва : українська родина в літературному творі / О. Яблонська // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2006. – № 7. – С. 262–266.
21. Яблонська О. М. Шлемкевич : творчість Т. Шевченка крізь призму української етнопсихології / О. Яблонська // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2007. – № 9. – С. 57–65.
22. Яблонська О. Поетична творчість Т. Шевченка : етно- та соціопсихологічні параметри образу москаля / О. Яблонська // Шевченкознавчі студії : збірник наукових праць. Випуск 16. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. – С. 162–173.
23. Яблонська О. Поетична творчість Т. Шевченка у світлі етнопсихології / О. Яблонська // Слово і час. – 2011. – № 4. – С. 108–119.
24. Яблонська О. Художня етнопсихологія Тодося Осьмачки (на матеріалі роману “Старший боярин”) / О. Яблонська // Історико-літературні, теоретико-літературні й мовно-стилістичні аспекти творчості Тодося Осьмачки : матеріали Всеукраїнської наукової конференції з нагоди 105-ої річниці з дня народження Т. Осьмачки. – Черкаси, 2000. – С. 37–43.
25. Яблонська О. Шевченкознавчі студії Володимира Яніва / О. Яблонська // Шевченкознавчі студії : збірник наукових праць. Вип. 8. – К. : Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2006. – С. 75–80.
26. Яблонська О. “Borysław śmieje się” Iwana Franko – “Sklepy cynamonowe” Bruno Schulza : Paralele etnograficzne / О. Яблонська // Polska – Ukraina. Dialog kultur. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w dniach 29–

30 października 2003 roku przez Instytut Filologii Ukraińskiej Uniwersytetu im. Łesi Ukrainki w Łucku. – Piotrków Trybunalski, 2005. – S. 127–131.

References

1. Abramova I. Gh. Do problem ukrajinsjkoji mentaljnosti [The problems of the Ukrainian mentality]. In: *Visnyk Zaporizjkogho nacionaljnogho universytetu*. 2008, no. 2, pp. 7–11. Available at: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-6/abramova.pdf (in Ukrainian).
2. Abramova I. Gh. *Khudozhnje traktuvannja etnopsykhologichnykh typiv ukrajincja u prozi I. S. Nechujja-Levycjkogho 60–80-kh rokiv XIX stolittja* [Artistic interpretation of ethnopsychological types of Ukrainian man in I. S. Nechui-Levitsky's prose 60-80's of XIX century]. Extended abstract of PhD dissertation. Zaporizhzhia, 2002, 18 p. (in Ukrainian).
3. Balaghutrak M. *Gheneza etnopsykhologhiji v Ukrajinii XIX stolittja : istoryko-etnologhichnyj aspekt* [Genesis ethnopsychology Ukraine in the nineteenth century: historical and ethnological aspect]. Lviv, 2007, 220 p. (in Ukrainian).
4. Davydjuk V. Etnosocialnyj portret polishhuka: khudozhnja ta naukova paradyghmy [Etnosotsialnyy portrait of Polishchuk: artistic and scientific paradigms]. In: *Davydjuk V. Koncepciji i recepciji*. Lucjk, 2007, pp. 202–214. (in Ukrainian).
5. Zborovsjka N. Vid «starshogho bojaryna» do «narechenogho»: psykhosocialjna problematyka povistej Todosja Osjmachky [From «older boyar» to «groom»: psychosocial problems of Todos Osmachka's stories]. In: *Dyvoslovo*, 2010. no. 5, pp. 50–54. (in Ukrainian).
6. Kozynsjkyj L. *Nacionaljna identychnistj ukrajinsjkoji molodi v povisti «Burlachka» I. S. Nechujja-Levycjkogho* [National identity of Ukrainian youth in the I. S. Nechui-Levitsky's story «Burlachka»]. Available at: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1966/1/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%20%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%20%D0%86.%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf> (in Ukrainian).
7. Kozij D. Volodar dush nashykh [Owner of our souls]. In: *Kozij D. Ghlybynnyj etos : narysy literatury ta filosofiji*. Toronto; New York ; Paris; Sydney, 1984. pp. 11–23. (in Ukrainian).
8. Kuljchycjkyj O., prof. *Vvedennja u filosofichnu antropologhiju* [Introduction in philosophizing anthropology]. Munich, no. 39, 198 p. (in Ukrainian).
9. Kuljchycjkyj O. Gheopsykhichnyj aspekt v kharakterologhiji ukrajinsjkoji ljudy ny / [Heomental aspect in characterology of Ukrainian man]. In: *Naukovyj zbirnyk Ukrajinsjkogho Viljnogho Universytetu*, 1956, vol. VI, pp. 132–146. (in Ukrainian).
10. Kuljchycjkyj O. «Dusha rasy» jak totem i termin [«The soul of race» as a totem and term]. In: *My*, 1939. no. 1 (8), pp. 59–71. (in Ukrainian).

11. Kuljchycjkyj O. Ekzystencijalizm. Ekzystencijalna koncepcija zhyttja ta ukrajinsjka dukhovnistj [Existentialism. The existential concept of life and Ukrainian spirituality]. In: *Problemy*, 1948. no. 1-2, pp. 10–13. (in Ukrainian).
12. Kuljchycjkyj O. Osnovy filosofiji i filosofichnykh nauk [Fundamentals of philosophy and philosophical sciences]. Munich, Lviv, 1995. 164 p. (in Ukrainian).
13. Kuljchycjkyj O. Cvitovidchuttja ukrajincja [Ukrainian attitude]. In: *Ukrajinsjka dusha*, New York, Toronto, 1956. pp. 13–25. (in Ukrainian).
14. Kuljchycjkyj O. *Ukrajinsjkyj personalizm : filosofsjka j etnopsykhologichna synteza* [Ukrainian personalism: philosophical and ethnopsychological synthesis]. Munich, Paris, 1985, 194 p. (in Ukrainian).
15. Sanakojeva N.D. Evoljucija etnopsykhologichnoji koncepciji osobystosti u prozi P. Zaghebelynogho [Evolution of ethno-psychological concept of personality in P. Zagrebelniy's prose]. Extended abstract of PhD dissertation. Dnipropetrovsk, 2006, 20 p. (in Ukrainian).
16. Teterych O. M. Etnopsykhologhija ukrajinciv: movnyj aspekt / O. M. Teterych [Ukrainian Ethnopsychology: linguistic aspect]. Available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnyk_51_142.pdf (in Ukrainian).
17. Khlypavka Gh. Gh. Khudozhnij tvir jak dzherelo etnopsykhologichnoji informaciji / Gh. Gh. Khlypavka [Artistic work as a source of ethnopsychological information]. Available at: <file:///C:/Users/Computer/Downloads/%D0%A5%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%86%D0%99%20%D0%A2%D0%92%D0%86%D0%A0.pdf> (in Ukrainian).
18. Jablonsjka O. Doslidzhennja z ukrajinsjkoji etnopsykhologhiji Volodymyra Janiva / [Resedrch of Ukrainian Ethnopsychology by Volodymyr Yaniv]. In: *Psykhologichni perspektyvy*, 2006. issue 8. pp. 113–117. (in Ukrainian).
19. Jablonsjka O. Etnomentalnyj obraz moskalja v ukrajinsjkij literaturi doshevchenkivsjkogho periodu : chuzhyj / svij sered ukrajinciv [Ethnomentology image of Moskov's men in Ukrainian literature of preshevchenko's period: strange / our among Ukrainian]. In: *Volynj filologichna*, 2011. issue 11. pp. 236–246. (in Ukrainian).
20. Jablonsjka O. Etnopsykhologhija V. Janiva : ukrajinsjka rodyna v literaturnomu tvori [Ethnopsychology of V. Yaniv: Ukrainian Family in Literary Work]. In: *Naukovyj visnyk Volynsjkogho derzhavnogho universytetu im. Lesi Ukrajinky*, 2006. no. 7. pp. 262–266. (in Ukrainian).
21. Jablonsjka O. M. Shlemkevych: tvorchistj T. Shevchenka krizj pryzmu ukrajinsjkoji etnopsykhologhiji [M. Shlemkevich: T. Shevshenko's creative work through prism of ukrainian ethno psychology] In: *Naukovyj visnyk Volynsjkogho derzhavnogho universytetu im. Lesi Ukrajinky*, 2007. no. 9. pp. 57–65. (in Ukrainian).
22. Jablonsjka O. Poetychna tvorchistj T. Shevchenka : etno- ta sociopsykhologichni parametry obrazu moskalja [Poetical work of T. Shevchenko: social and Ethnopsychological characteristic of image of

- Moskov's people]. In: *Shevchenkoznavchi studiji*, 2013. issue 16. pp. 162–173. (in Ukrainian).
23. Jablonsjka O. Poetychna tvorchistj T. Shevchenka u svitli etnopsykholohiji [T. Shevshenko's Poetic work in the light of ethnopsychology]. In: *Slovo i chas*, 2011. no. 4. pp. 108–119. (in Ukrainian).
24. Jablonsjka O. Khudozhnja etnopsykholohija Todosja Osjmachky (na materiali romanu "Starshyj bojaryn") [Art ethnopsychology Todosj Osjmachka (on the material novel "Older boyar")] In: *Istoryko-literaturni, teoretyko-literaturni j movno-stylistychni aspekty tvorchosti Todosja Osjmachky*, 2000. pp. 37–43. (in Ukrainian).
25. Jablonsjka O. Shevchenkoznavchi studiji Volodymyra Janiva [The Yaniv's research of Shevchenko] In: *Shevchenkoznavchi studiji*, 2006. issue 8. pp. 75–80. (in Ukrainian).
26. Jablonsjka O. "Borysław śmieje się" Iwana Franko – "Sklepy cynamonowe" Bruno Schulza : Paralele etnograficzne. In: *Polska – Ukraina. Dialog kultur. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w dniach 29–30 października 2003 roku przez Instytut Filologii Ukraińskiej Uniwersytetu im. Łesi Ukrainki w Łucku*. Piotrków Trybunalski, 2005, pp. 127–131. (in Poland).

Ольга Яблонская. Классическая литература сквозь призму этно- та социопсихологии Александра Кульчицкого. В статье проанализовано видение А. Кульчицкого роли ведущих фигур классической украинской литературы, а также закономерностей истории отечественной литературы в свете этнопсихологии. Работы исследователя «"Душа расы" как тотем и термин» (1939), «Экзистенциальная концепция жизни и украинская духовность» (1948), «Геопсихический аспект в характерологии украинского человека» (1956) рассмотрены как этапные в формировании его этно- и социопсихологической системы взглядов. В частности акцентировано на идеи преперсонализма Г. Сквороды в концепции А. Кульчицкого. Исследовано освещение ученым архетипных ипостасей Т. Шевченко (Прорицатель – Борец – Мученик), проблемы лидера и национального сообщества в поэме И. Франко «Мойсей», психосоциальный аспект проблемы культа М. Шашкевича. Доказывается, что этнопсихологическое освещение явлений украинского литературного процесса – важная составляющая его этноментальной модели.

Ключевые слова: этнопсихология, культ писателя, архетип, проблемы лидера и национального сообщества, этноментальная модель украинской литературы.

Olga Yablonska. Classical Literature Through the Prism of Ethno and Sociopsychology of Alexander Kulchytsky. In the article it is analyzed the A. Kulchytsk's vision of the role of the leading figures of classical Ukrainian literature and laws of the history of local litersture in light of ethnopsychology. Study of researcher «"Soul of race" as a totem and the term» (1939), «Exisistentic concept of life and Ukrainian spirituality» (1948), «Heopsyhological aspect characterology of Ukrainian man» (1956) is considered as a landmark in the development of its ethno and sociopsychological systems views. In particular it is accented on G. Skovoroda's

prepersonalism idea of the A. Kulchytsky's concept. It is studied archetypal incarnation coverage scientist of Taras Shevchenko (Soothsayer – Wrestler – Martyr), problems of national and community leader in Franko's poem «Moses», psychosocial aspect of the problem worship M. Shashkevych. It is proved, that ethnopsychological coverage phenomena Ukrainian literary process is an important component of its etnomental model.

Keywords: ethnopsychology, cult writer, archetype, problems and guide of national community, etnomental model of Ukrainian literature.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2015 р.

УДК 821.161.2-1.09:7.036.7

Галина Яструбецька

Експресіоністична транскрипція дійсності / історії у творчості Л. Костенко

У статті зроблено спробу розширити інтерпретаційно-аналітичні параметри літературного доробку Л. Костенко через використання критеріїв і понятійного апарату, вироблених представниками та адептами експресіонізму. Вибір вектора дослідження детермінований психосоматичними і світовідчуттєвими особливостями Л. Костенко, що збігаються з маніфестованими експресіонізмом баченням, сприйманням і переживанням світу. Спостереження і висновки аргументуються самосвідченням автора і відомостями, наданими найближчим оточенням, зокрема, О. Пахльовською.

Л. Костенко репрезентує тип художньої свідомості, який базується на есхатологічно маркованій концепції історії. Категоріями, що великою мірою визначають зміст її рефлексій, є криза, біль, травма, максималізм, трагізм. Крім філософських, етичних, психологічних засновків, що зближують погляди Л. Костенко з постулатами експресіонізму, творчість письменниці ілюструє збіжність формально-стильових ознак із властивостями, притаманними експресіонізму як автономній естетиці.

Творчість Л. Костенко доповнює український літературно-експресіоністичний дискурс власною версією в межах лівого і автентичного експресіонізму, стверджуючи гетерогенність явища, множинність авторських презентацій-модифікацій при збереженні «твердого ядра» (З. Константинович) експресіоністської поезики.

Ключові слова: експресіонізм, активізм-патетизм, криза, травма, трагізм, максималізм, есхатологізм, історія.

Творчість Л. Костенко – резонансний літературний об'єкт. У темпоральному вимірі шістдесятництва це одна з тих постатей, з якою асоціюються естетичні і суспільно-історичні максими другої половини